ГРАМАТИКА І ФОНОЛОГІЯ

УДК 811.11'342.9:398.21

ПРОСОДИЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ СТРУКТУРНО-ФАБУЛЬНИХ КОМПОНЕНТІВ ТЕКСТУ АНГЛІЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ

Л.І. Тараненко, канд. філол. наук (Київ)

У статті на основі аудитивного аналізу текстів англійської народної казки описано енергетичні особливості її просодичного оформлення та встановлено інваріантні й диференційні просодичні ознаки актуалізації її структурно-фабульних компонентів.

Ключові слова: англійська народна казка, аудитивний аналіз, емоційно-прагматичний потенціал, інваріантні й диференційні просодичні моделі, просодичні засоби, структурні компоненти, фабульні елементи.

Тараненко Л.И. Просодическое оформление структурно-фабульных компонентов текста английской народной сказки. В статье на основе аудитивного анализа текстов английской народной сказки описаны энергетические особенности ее просодического оформления, а также установлены инвариантные и дифференциальные просодические признаки актуализации ее структурно-фабульных компонентов.

Ключевые слова: английская народная сказка, аудитивный анализ, инвариантные и дифференциальные просодические модели, просодические средства, структурные компоненты, фабульные элементы, эмоционально-прагматический потенциал.

Taranenko L.I. Prosodic organization of structural plot components of an English fairy tale. In the article on the basis of auditory analysis of English fairy tales the author describes the energetic specificity of its prosodic organization as well as defines invariant and differential prosodic features typical of its structural components.

Keywords: English fairy tale, structural components, plot elements, auditory analysis, prosodic means, invariant and differential prosodic patterns, emotional-and-pragmatic potential.

Доцільність супроводу традиційного опису закономірностей інтонаційного оформлення усного мовлення інформацією щодо психо-енергетичного боку його перебігу було теоретично обґрунтовано у працях А.А. Калити [2, с. 7–11; 6]. Результати безпосередньої практичної апробації цієї ідеї показали [3, с. 186–191] ефективність її застосування у межах експериментального вивчення особливостей просодичного оформлення та динаміки змін емоційно-прагматичного потенціалу англійських фольклорних текстів малої форми взагалі та народних казок зокрема.

Тому метою започаткованого нами дослідження було встановлення на основі аудитивного аналізу енергетичних особливостей просодичного оформлення структурно-фабульних компонентів тексту англійських народних казок.

У якості методологічної основи експериментального пошуку було прийнято обґрунтовану нами [4, с. 166–167] алгоритмічно-фабульну модель роз-

© Тараненко Л.І., 2015

гортання сюжетів казок, структурними компонентами текстів яких є зав'язка, розвиток подій, кульмінація і розв'язка. Подальше подрібнення зазначених компонентів дозволило виявити таку узагальнену інваріантну алгоритмічну послідовність актуалізації фабульних елементів у казках: 1. *Зав'язка*: 1.1. місце події → 1.2. дійові особи → 1.3. причини виникнення проблеми → 2. *Розвиток подій*: 2.1. пошук шляху вирішення проблеми → 2.2. початок дій з вирішення проблеми → 2.3. неочікувана зустріч або зміна подій → 2.4. причини виникнення нової проблеми → 2.5. пошук шляху вирішення нової проблеми → 2.6. засіб та результат вирішення проблеми → 3. *Кульмінація*: 3.1. загострення проблеми → 4. *Розв'язка*: 4.1. наслідки вирішення проблеми.

На підставі цього, під час виконання дослідження здійснювалося співвіднесення закономірностей функціонування просодичних засобів не з окремими висловленнями казки чи їхньою низкою, а з конкретними структурними компонентами та фабульними елементами тексту. Крім того, під час аудитивного аналізу зверталась особлива увага на виявлення специфіки інтонаційного оформлення стиків суміжних фабульних елементів тексту казки та її кульмінаційних елементів, що за прогнозуванням А.А. Калити мають набувати ознак просодичних універсалій [1, с. 191–193].

У процесі експериментального дослідження нами було проаналізовано 41 озвучений текст англійських народних казок, зібраних й упорядкованих Дж. Джакобсом [5], загальна тривалість звучання яких складає 5 год. 24 хв.

За результатами аудитивного аналізу встановлено існування кореляції між типом структурно-фабульного компонента та просодичними засобами його організації. Так, до особливостей інтонаційного оформлення фабульних елементів блоку "Зав'язка", який охоплює, як правило, одне-три речення, слід віднести те, що вони характеризуються подрібненим поділом на інтоногрупи і, відповідно, наявністю значної кількості пауз, які, з одного боку, вказують на тісний семантичний зв'язок між суміжними інтоногрупами зав'язки та, з іншого, привертають увагу слухача до персонажів казки, їхньої характеристики, опису місця подій і обставин, що призводять у наступних фабульних елементах до конфлікту, наприклад:

|Once u•pon a /time | there was a \woman, | and she |baked ↑five ,pies. || And |when they |came \out of the ,oven, | they were |that •over,baked ≶ the \crusts ≶ were |too |hard to ,eat [5, с. 19];

There |was an •old ,soldier | who had been |long in the \wars | — |so ,long, ≶ that he was |quite \out-at-\elbows, ≶ and he did |not \know ≶ |where to ,go ≶ to |find a \living || [5, с. 41].

Подрібненість тексту зав'язки на досить короткі синтагми, які складаються, здебільшого, з двох ритмогруп, створює ритмічну ізохронність цього структурно-фабульного компонента казки. У випадках, коли в структурі синтагми присутні три ритмогрупи, темп їхнього вимовляння прискорюється, за наявності однієї – темп сповільнюється, тобто регулярність ритму та ізохронність звучання зав'язки досягається за рахунок модифікацій темпу вимовляння ненаголошених складів у ритмогрупах. Регулярність ритмічної структури всіх інтоногруп фабульних елементів зав'язки можна кваліфікувати як інваріантну ознаку її просодичного оформлення.

Абсолютна ізохронність вимовляння інтоногруп зав'язки, їхня ідентична наповненість ненаголошеними складами у поєднанні з однаковою тривалістю пауз між інтоногрупами здатна, на думку аудиторів, збуджувати психофізіологічну енергію слухача, генеруючи сугестивний ефект. Саме завдяки окресленій взаємодії просодичних засобів і реалізується вплив фабульних елементів зав'язки на позасвідоме слухача, який, ніби зачаровуючи його свідомість, залучає до оповіді та налаштовує на сприйняття подальшого розгортання сюжету.

Аудитивний аналіз дозволив також виявити, що всі ініціальні синтагми зав'язки, незалежно від їхнього смисломісткого насичення, мають структуру речень-констатацій та характеризуються подібністю інтонаційної моделі. Згідно з цією моделлю, для інтоногруп, які починаються наголошеним складом, типовим є високий або середньо-підвищений тональний рівень висхідного такту в поєднанні з низьким висхідним або спадним термінальним тоном (напр.: *|Once upon a ,time…*; *|Some •years ,ago…*; *|One ,day…*). Синтагми, першим структурним компонентом яких є передтакт, оформлюються, зазвичай, низьким або середнім пониженим тональним рівнем початку, усіченою чи по-

ступово спадною ступінчастою шкалою у сполученні з низьким спадним або низьким висхідним термінальним тоном (напр.: *There |was an •old ,soldier…*; *A |young ,man…*; *There |once •lived a |king and a ,queen…*).

Унаслідок того, що зав'язка не містить опису подій, її загальне просодичне оформлення вирізняється актуалізацією нейтральних параметрів інтонації, її інтоногрупи характеризуються переважанням усіченого різновиду шкали, відсутністю висхідного термінального тону, розширених тональних інтервалів, модифікацій тонального діапазону та домінуванням висхідно-спадного мелодійного контуру інтоногрупи, що надає їй певного ступеня емоційності й усуває монотонність звучання (напр.: *The |wife of the ,farmer | was a |very •foolish ,woman, | who had been a \widow ‖ when he \married her; | the \farmer ‖ was \foolish e,nough, \too, | and it is |hard to ,say ‖ |which of the ,two ‖ was the |more ,foolish. || When you've |heard my ,tale ‖ you may de,cide ||*) [5, с. 41]. Усі фабульні елементи зав'язки реалізуються в зонах помірних гучності й темпу з незначним сповільненням у фінальних інтоногрупах, які налаштовують слухача на сприйняття наступного розвитку подій. Цьому сприяє і дистрибуція фразового наголосу, при якій перше й останнє повнозначні слова марковано сильним наголосом. У той самий час, локалізовані між ними повнозначні слова, зокрема декілька означень або слова-інтенсифікатори (напр., *was a |**very** ·foolish ,woman*), яким надається більша семантична вага (*|**very***), ніж означенню (*•foolish)*, характеризуються частковим наголосом. Така дистрибуція фразового наголосу у поєднанні з вище зазначеними просодичними параметрами допомагає створити спокійну й виважену манеру презентації цього структурного компонента казки та актуалізує низький рівень його емоційно-прагматичного потенціалу.

Разом з тим, виділенню окремих лексичних одиниць, що акцентують увагу на значущих для розвитку подій характеристиках і рисах персонажів, слугує хвилеподібний рух тону, який досягається або завдяки спеціального підйому, або наявності в інтоногрупі двох кінетичних тонів чи розширених тональних інтервалів на стику різних ділянок інтонаційного контуру, наприклад: *he was |quite ,out-at-,elbows*; *the \farmer ‖ was \foolish e,nough, \too* [5, с. 41]; *and she |baked ↑five ,pies* [5, с. 19]; *that |lived on a ↑small •bit of ,ground*; *to \seek their ,fortune* [5, с. 98] і т. ін.

Загальна оцінка енергетичної картини актуалізації фабульних елементів зав'язки дозволяє кваліфікувати їх як такі, що мають низький рівень емоційно-прагматичного потенціалу висловлень та вирізняються відсутністю динаміки його змін. Це пояснюється, на наш погляд, безпосереднім функціональним призначенням аналізованих фрагментів, а саме: ознайомити слухача з персонажами твору, констатувати наявність певних речей та проінформувати його про місце подій чи ситуацію, що у подальшому стануть причиною проблеми і розвитку подій. Іншими словами, фабульні елементи зав'язки складаються із речень, функціональною домінантою яких є констатація, тобто які ще не здійснюють прагматичний вплив на слухача, а лише налаштовують його на сприйняття розгортання подій. У деяких випадках реєструвалося зростання прагматичного потенціалу актуалізації зав'язки у межах його низької зони, що пов'язано з необхідністю наголосити на певних рисах персонажів чи обставинах їхнього життя, які й стануть причиною виникнення проблеми. При загальному низькому рівні емоційної складової зав'язки, такі прагматичні піки супроводжуються незначним зростанням емоційності мовлення, що на просодичному рівні відображається їхнім виділенням високим висхідним тактом, негативним розширеним інтервалом на ділянці «передтермінальна частина – ядро», розширеним тональний діапазоном інтоногрупи, дещо підвищеною гучністю (напр., *|so ,long*; *|quite ,out-at-,elbows*; *was a |very •foolish ,woman*). При цьому у фінальних інтоногрупах зав'язки зафіксовано затухання її емоційного потенціалу.

За результатами аудитивного аналізу було встановлено, що початок структурно-фабульного блоку «Розвиток подій» позначається, як і решта композиційних компонентів казки, довгою паузою, яка надає слухачеві можливість інтерпретувати отриману словесну інформацію, у той час, коли паузи на стикові фабульних елементів є досить короткими, що забезпечує цілісність комунікативної прогресії в суміжних фабульних елементах.

У першому фабульному елементі розвитку подій описується пошук персонажем шляхів вирішення

проблеми, що постала у зав'язці. Інтоногрупи, з яких починається цей фрагмент, містять, зазвичай, пряму мову, що вводиться середньо-пониженим або низьким рівним чи спадним термінальним тоном, який допомагає слухачеві налаштуватися на нову інформацію (напр.: *So she \says to her →daughter* [5, с. 19]; *…so he \stopped and →said* [5, с. 19]; *\So he dis,mounted | and ,went ,up to him and →said* [5, с. 137]; *Now be\fore the \farmer \goes to ,market | ,says \he to his ,wife* [5, с. 41] і т. ін.).

У наступному фабульному елементі описуються обставини, які ініціюють дії персонажа для вирішення проблеми, тому йому притаманні флуктуації параметрів інтонації, що допомагає створити атмосферу очікування подальших подій. Так, мовлення набуває динамічності завдяки поділу речень на короткі інтоногрупи, поєднанню в них декількох кінетичних тонів різних тональних рівнів, рекурентності спадного тону в нефінальних інтоногрупах, розширенню тонального діапазону за рахунок уживання високих спадних тонів з малою або збільшеною швидкістю зміни напрямку їхнього руху, високої частоти перцептивних пауз (напр., *And he \went ↑all •that ,day, | and \all the ,next ,day; | and on the \third ,day, ‡ in the \after,noon, | he \came ,up ‡ to where a ↘shepherd was ↘sitting with a ↑flock of ,sheep. || And he \went \up to the →shepherd ‡ and \asked him ‡ \who the \sheep be\longed ,to; ‡ -and he ,answered…* [5, с. 98]. Взаємодія всіх зазначених просодичних засобів допомагає слухачеві уявити картину зображуваних у казці подій.

З огляду на загально дидактичну функцію казки та її соціально-виховне призначення, темп і гучність її актуалізації є в цілому помірними. Разом з тим, темпоральне оформлення інтоногруп фабульного елемента, що передає неочікувану зустріч головного героя з іншими персонажами казки або несподівану зміну подій чи обставин, може бути прискореним, а семантично вагомі лексичні одиниці вимовлятися з підвищеною гучністю. Це, з одного боку, пояснюється наявністю у ньому діалогічних реплік, які мають середній або високий рівень емоційно-прагматичного потенціалу, та, з іншого, інтенсивнішою порівняно з рештою фабульних елементів динамікою розгортання сюжету казки. Зміни емоційно-прагматичного потенціалу передаються емфатичними інтонаційними конструкціями, зокрема спадною ступінчастою шкалою з порушеною поступовістю та поступово спадною ковзною шкалою, наприклад:

,Well, ‡ ↘she was ↘that ,frightened, | she'd \always been •such a ↑gatless ,girl, | that she \didn't so ,much as ,know ‡ \how to ,spin, | and \what was \she to \do to-,morrow | with \no •one to \come ,nigh her ‡ to \help her? || She \sat •down on a ,stool in the •kitchen, | and \law! how she \did ,cry! || [5, с. 20].

Специфіка просодичного оформлення останнього фабульного елемента структурного компонента «Розвиток подій» також зумовлена його смисломістким насиченням, що описує засоби та дії персонажа щодо вирішення проблеми. Цей фабульний елемент характеризується середнім рівнем емоційно-прагматичного потенціалу, пов'язаним з очікуванням кульмінації казки, що на просодичному рівні виражено модифікаціями темпу від помірного до прискореного або від помірного до сповільненого та чергуванням тональних рівнів, структурних конфігурацій і діапазонів термінальних тонів суміжних інтоногруп. Уживання двох кінетичних тонів в одній інтоногрупі, термінальному тону якої притаманна зона збільшеної швидкості зміни напрямку його руху, та частково наголошених повнозначних слів також допомагає передати динаміку розвитку подій. Зазначимо окремо, що порівняно із функцією, яку виконує частковий наголос у зав'язці, у структурному компоненті «Розвиток подій» його наявність у сукупності із комплексом описаних вище просодичних параметрів слугує передачі динаміки розвитку подій та вираженню різних рівнів емоційного насичення його фабульних елементів за їх практично незмінного прагматичного потенціалу, наприклад:

There was \no •time to ↑waste ,words; | so the \farmer \mounted his ,horse ‡ and \rode ,off ‡ after \Jack ,Hannaford. || The \old ,soldier ‡ \heard the ↑horse's ,hoofs ‡ \clattering on the ,road ‡ be\hind him, | so he ,knew ‡ it must be the \farmer ‡ pur,suing him. || He \lay •down on the ,ground, | and \shading his \eyes with ^one ,hand, | \looked \up ‡ \into the ,sky, | and \pointed \heavenwards ‡ with the \other ,hand.|| [5, с. 42].

Аналіз змістового насичення фабульних елементів розвитку подій свідчить про їхній тісний

семантичний зв'язок, чітку послідовністю викладу в них подій та наявність рематичних одиниць, що передають динаміку змін подій, інтонаційна організація яких виконує функцію інтенсифікації інформативних центрів фабульних елементів та сприяє привернення уваги слухача до розгортання сюжетної лінії казки.

Як бачимо, фабульні елементи структурного компонента «Розвиток подій» характеризуються найбільшою варіативністю емоційно-прагматичного потенціалу: від його низького рівня до високого при домінуванні середнього. Зміни в спрямуванні й інтенсивності емоційно-прагматичного потенціалу аналізованого структурного компонента (рівний, зростаючий, спадаючий; незмінний, поступовий, стрімкий) зумовлюються, з одного боку, наявністю фабульних елементів, об'єднаних причинно-наслідковими зв'язками, та, з іншого – переважанням динамічної комунікативної домінанти з елементами статичної. Іншими словами, його фабульним елементам притаманна і ознака називання (інформування), і ознака динамічності, оскільки в них ідеться і про зміну обставин подій, і про вчинки, які здійснюють персонажі казки, що й відображається в причинно-наслідковій закономірності переходу від одного рівня емоційно-прагматичного потенціалу до іншого. Зміни в динаміці актуалізації емоційно-прагматичного потенціалу структурного компонента «Розгортання подій» пов'язуються також з наявністю в ньому висловлень, що мають різну комунікативно-прагматичну спрямованість, тобто реалізують декілька або комплекс емоційно-модальних значень чи почуттів (напр., наказ, спонукання, застереження, іронія, співчуття, невдоволення, обурення, попередження, вагання, невдоволення-обурення, співчуття-іронія, співчуття-попередження, вагання-попередження і т. ін.).

Аудитивним аналізом засвідчено, що кульмінаційний фабульний елемент, у якому має місце загострення проблеми, характеризується підвищенням емоційно-прагматичного потенціалу, яке на просодичному рівні оформлюється відповідними інтонаційними моделями. Так, загальна експресивність аналізованих фрагментів досягається за рахунок їхнього подрібненого членування на короткі синтагми, що складаються, переважно, з двох ритмічних груп. Якщо актуалізуються довші інтоногрупи, то в них, як правило, під наголосом знаходиться кожне смислове слово, що надає їм приблизно однакового ступеня промінантності і семантичної ваги, напр.: *|That was |grinning from ↑ear to ˌear* [5, с. 23]. Такий розподіл наголосів сприяє сприйняттю кульмінації як найбільш напруженого фабульного елемента казки. Крім того, просодична організація кульмінації характеризується змішаним різновидом ритму, наявністю різних інтонаційних моделей і хвилеподібного руху мелодійних контурів в інтоногрупах. Для інтоногруп кульмінаційних фрагментів властивими є середній або розширений позитивний інтервал на стику "передтакт – такт", середній негативний та позитивний тональний інтервал на ділянці "передтермінальна частина – ядро" і на стиках суміжних інтоногруп, що сигналізує про підсилення емоційної складової емоційно-прагматичного потенціалу. Зафіксовано також рекурентність усіченої і спадної ступінчастої шкали з перерваною поступовістю у сполученні з низьким спадним термінальним тоном. Заключним інтоногрупам цього структурного компонента притаманне звуження тонального діапазону та сповільнення темпу, наприклад:

ˌWell, ‖ she |backed a ↑step or ˌtwo, | and she ˌlooked at it, | and |then she ↑laughed ˌout, | and ˌsays she, | |pointing her ˌfinger at it: | "*|Nimmy |nimmy ˌnot, | your ˌname's | |Tom |Tit ˌTot!*" || [5, с. 24].

Отже, семантично вагомі лексичні одиниці кульмінації інтенсифікуються за допомогою розширених позитивних і негативних тональних інтервалів між складовими інтоногрупи, спеціальних підйомів, наявністю спадних тонів зі зменшеною швидкістю зміни напрямку їхнього руху, що також можна розглядати як засіб вираження динаміки внутрішніх переживань дійових осіб.

Цікаво відзначити, що просодично виражена комунікативна динаміка кульмінації, яка зростає з кожною наступною синтагмою, є не лише ефективним засобом передачі змістової інформації тексту казки, але й засобом психологічного впливу на слухача. Таким чином, просодичне оформлення кульмінації можна розглядати як ефективний засіб реалізації її емоційно-прагматичного потенціалу, спрямованого на донесення до слухача загально дидактичної ідеї казки.

Початок розв'язки, яка покликана узагальнити наслідки вирішення проблеми казки, а також надати слухачеві можливість усвідомити дидактичну ідею всього тексту, маркований довгою паузою. Завдяки своєму узагальнюючому функціональному призначенню, темп розв'язки варіює від помірного до сповільненого, її інтоногрупи вирізняються паралелізмом інтонаційної моделі та ізохронністю вимовляння. Інваріантною ознакою просодичного оформлення аналізованого компонента є й те, що, незалежно від уживаних лексико-граматичних засобів, його актуалізації притаманні менша варіативність мелодійних контурів, рекурентність усіченої, поступово спадної ступінчастої шкали та поступово спадної ступінчастої шкали з порушеною поступовістю, наприклад:

|Next \day ≬ they |all •set \out ≬ for the |king's\ court, | and a |gallant \company they \made. || And the \king ≬ |married his \daughter ≬ to the |young \man ≬ that had \delivered her, | and |gave a ↑noble's \daughter ≬ to his \brother; | and so they |all |lived \happily ≬ |all the |rest of their \days.|| [5, с. 102];

\Well, | when |that \heard her, | |that •gave an ↑awful \shriek | and a|way •that \flew ≬ |into the \dark, | and she |never \saw it ≬ any \more || [5, с. 24].

З наведених прикладів також видно, що розв'язка передає настановну інформацію, спрямовану на збудження певної реакції слухача або на непряме/імпліцитне стримування чи спонукання його до відповідних дій. Саме тому типовим для розв'язки є переважання низького або середньо-підвищеного різновиду спадного термінального тону із середньою або зменшеною швидкістю зміни напрямку його руху, який допомагає слухачеві усвідомити наслідки вчинків персонажів, описаних у розвитку подій, реалізуючи таким чином соціально-виховне призначення казки.

Крім того, за результатами аудитивного аналізу було встановлено, що у межах фабульних елементів структурних компонентів «Розвиток подій» та «Розв'язка» частотними є лексичні контрасти чи протиставлення, представлені семантично пов'язаними між собою іменниками, прикметниками, займенниками та числівниками (напр., *husband – wife*; *I – you*; *one – two*; *first – second – third*), актуалізовані в різних інтоногрупах, поєднаних короткою або перцептивною паузою. На просодичному рівні виділенню протиставлених одиниць фабульного елемента сприяють просодичні контрасти інтонаційних груп (контрасти тональних рівнів і діапазонів, напрямку руху тону та його конфігурації, протиставлення темпу вимовляння суміжних синтагм тощо). Виявлено також, що саме ті ділянки інтоногрупи, які протиставляються за допомогою просодичних засобів, слугують підсиленню прагматичної складової фабульного фрагмента, оскільки на загальному нейтральному фоні просодичного оформлення контрастні ділянки сприймаються як його ключові елементи або як підсилювачі дидактичного змісту всього тексту казки, наприклад:

"*|**You** are a ↑bigger |fool than **I** am,*" *\said the \wife*; (1) | "*for **I** did \only **one** \foolish \thing*, (2) | *and **you** have done **two**.*" (3) || [5, с. 42].

У наведеному прикладі за рахунок емфатичного просодичного оформлення має місце семантичне протиставлення особових займенників та числівників у суміжних інтоногрупах. Так, в інтоногрупі (1) контрастують займенники *|You* та *I*. Такий семантичний контраст на просодичному рівні виражений різними тональними рівнями початку протиставлюваних лексичних одиниць (середньо-понижений і середньо-підвищений) та напрямками руху їх тонального оформлення (спадний такт і висхідно-спадна конфігурація спадного термінального тону). У другій і третій інтоногрупах, об'єднаних подібністю інтонаційної моделі (хвилеподібний інтонаційний контур), має місце виділення займенників *\I* і *\you* та числівників *\one* і *\two* високим спадним тоном. Провідна роль у вираженні їхнього просодичного контрасту належить протиставленню структурних конфігурацій та швидкості руху спадних кінетичних тонів, які в інтоногрупі (2) оформлюються висхідним напрямком руху на наголошеному складі та спадним на ненаголошених складах при середній швидкості зміни напрямку руху тону; в інтоногрупі (3) спадні кінетичні тони мають опуклу спадну форму, швидкість зміни напрямку руху якої кваліфікувалася як зменшена. Описане інтонаційне аранжування смислового контрасту в фабульних елементах казки, підсилене просодичним контрастом, полегшує сприйняття протилежних рис персонажів, об'єктів або явищ, а також сприяє його виділенню на фоні інтонаційної орга-

нізації всього структурного компонента тексту казки.

У ході аудитивного аналізу ідентифікувалась також конфігурація тону на всіх ділянках просодичної структури інтоногруп фабульних елементів тексту. Так, зареєстровано вживання рівного (низького, середньо підвищеного) та висхідного передтактів. Найбільш рекурентним зареєстровано низький рівний перед такт. Разом з тим, у багатоскладових передтактах домінує висхідний рух тону. Наявність середньо підвищеного і високого рівних передтактів пов'язувалася аудиторами з комунікативно-прагматичним навантаженням інтоногрупи та її смисловим зв'язком з попередньою.

Рух тону на такті характеризується висхідним напрямком у межах усіченого різновиду шкали, спадним або висхідно-спадним – у випадках інтенсифікації другого наголошеного складу спеціальним підйомом. Висхідний рух такту у поєднанні з різновидами спадного термінального тону сприяє вираженню динаміки зображуваних у структурному компоненті подій.

Установлено, що найбільш частотним різновидом типів шкал, характерних для всіх структурних компонентів казки, є усічена та повна поступово спадна ступінчаста шкала. Наступною за рекурентністю зареєстровано ступінчасту шкалу з перерваною поступовістю. Диференційною ознакою структурних компонентів «Розвиток подій» та «Кульмінація» є актуалізація в них ковзної та подекуди скандентної типів шкали. При цьому відзначено, що функціонування ковзної шкали пов'язується з виділенням основної думки у межах фабульного елемента або всього структурного компонента казки. Це свідчить про намір оповідача привернути увагу слухача до висловленої ідеї як основної, сприяти її коректному декодуванню, здійснити психологічний вплив на слухача та спонукати його до відповідної реакції на почуте.

Іншою спільною ознакою просодичного оформлення казок є й те, що рух тону в термінальній ритмогрупі її фабульних елементів характеризуються спадним напрямком різного тонального рівня (високий, середньо-підвищений, середньо-понижений, низький). Зареєстровано такі варіантні реалізації спадного тону: опуклий (найчастотніший) та увігнутий (менш частотний, уживаний у діалогічних репліках). Тут слід зазначити, що функцією увігнутого спадного тону, на противагу опуклого, є пом'якшення категоричності висловленої думки. Крім того, зафіксовано такі структурні різновиди спадного тону, які складаються (1) з рівного руху тону на наголошеному складоносієві і низького рівного або спадного руху тону у затакті та (2) висхідний рух тону на ядерному складоносієві з наступним спадним рухом на ненаголошених складах затакту, при чому останній зафіксовано як досить рекурентний термінальний тон для діалогічної частини казки.

Менш частотним відзначено рівний термінальний тон, який передує, як правило, прямій мові або слугує введенню нових обставин розвитку подій. Найменш типовим для просодичного оформлення казки є висхідний термінальний тон, вживання якого було зареєстровані лише в межах фабульних елементів розвитку подій, що на просодичному рівні може кваліфікуватися як його диференційна ознака.

Аналіз напрямку руху тону в затакті свідчить про домінування рівного низького тону та незначну частоту його спадного різновиду, зумовленого конфігурацією тону на ядерному складоносієві. Спільними рекурентними типами тонального рівня завершення всіх фабульних елементів казки є низький та екстранизький рівні (у випадку наявності розширеного тонального інтервалу, який йому передує).

Розгляд специфіки інтонаційного оформлення стиків суміжних блоків фабульних елементів тексту казки дозволяє констатувати, що про початок кожного наступного компонента сигналізує довга пауза. За своїм функціональним призначенням вона кваліфікується як розділова та як така, що у взаємодії з фінальним словом блока, оформленим середнім підвищеним чи високим спадним тоном малої швидкості зміни напрямку його руху, дозволяє слухачеві шляхом запуску когнітивних процесів його мислення інтерпретувати прагматичний потенціал попереднього структурного компонента казки (тобто декодувати невиражений словами його повчальний підтекст). З погляду просодичного оформлення тексту казки описувана пауза цікава також і тим, що вона привертає увагу слухача до розгортання подій у наступному блоці, якому,

зазвичай, притаманним є високий тональний рівень його початку та підвищений рівень гучності, що й забезпечує перехід до нового фабульного елемента та слугує сприйняттю наступного кроку у вираженні динаміки розвитку подій у суміжних структурно-фабульних компонентах.

У свою чергу, роль одного з провідних засобів об'єднання не лише суміжних ділянок інтонаційного контуру, але й суміжних структурних компонентів казки набуває тональний інтервал. Так, інтонаційні ділянки стику блоків "Зав'язка" і "Розвиток подій" оформлюються, здебільшого, наближенням тональних рівнів їхніх кінця й початку, тобто характеризуються наявністю нульового або вузького позитивного тонального інтервалу. Перехід від "Розвитку подій" до "Кульмінації" маркується, зазвичай, розширеним або широким позитивним тональним інтервалом та перепадом гучності. Стик між структурно-фабульними компонентами "Кульмінація" і "Розв'язка" позначається середнім або розширеним позитивним тональним інтервалом, супроводжуваного незначним підвищенням гучності.

Аналізом засвідчено, що за рахунок відповідної інтонаційної завершеності кожен структурний компонент казки сприймається як самостійна одиниця, а завдяки описаному вище оформленню їхніх стиків структурні компоненти створюють у своїй сукупності семантичну єдність опису розгортання подій сюжетної лінії казки.

Узагальнення результатів аудитивного аналізу текстів англійських фольклорних казок показало, що інваріантними просодичними ознаками актуалізації окремих структурних компонентів, покликаних забезпечувати динаміку розгортання їх сюжету, є: підвищена подрібненість структурних компонентів і фабульних елементів на інтоногрупи, актуалізація висхідно-спадного і хвилеподібного мелодійних контурів, переважання усіченої та поступово спадної шкали з порушеною поступовістю, спадного термінального тону, функціонування у межах інтоногрупи двох кінетичних тонів. Така комплексна взаємодія просодичних параметрів і реалізує у межах дидактичного змісту казки її соціально-виховне функціональне призначення.

Оцінка динаміки розгортання емоційно-прагматичного потенціалу тексту казки дозволяє констатувати, що на неї впливає комунікативно-прагматичне навантаження фабульних елементів з переважанням у них констатуючої (раціональної) чи емоційно-оцінної інформації. При цьому встановлено, що при практичній незмінності прагматичної складової емоційно-прагматичного потенціалу казки має місце варіативність емоційного потенціалу актуалізації окремих фабульних елементів її тексту.

Проведений таким чином аналіз енергетичної специфіки просодичної актуалізації казки свідчить, що комплексна взаємодія емоційних, прагматичних, семантичних і структурних факторів розкриває перед лінгвістикою перспективи опису інваріанта та варіантних реалізації просодичних моделей структурних компонентів текстів на основі найбільш фундаментальних лінгвістичних категорій (емоція, прагматика, смисл, структура), покликаних забезпечити більш високий ступінь узагальнення експериментально-фонетичних фактів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калита А.А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання : монографія / Алла Андріївна Калита. – К. : Видавничий центр КДЛУ, 2001. – 351 с. 2. Калита А.А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення : монографія / Алла Андріївна Калита. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. – 320 с. 3. Калита А.А. Перцептивна й інструментальна оцінки емоційно-прагматичного потенціалу висловлень / А.А. Калита, Л.І. Тараненко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки: Мовознавство. – №24 (249). – 2012. – С. 186–191. 4. Тараненко Л.І. Алгоритмічно-фабульна побудова сюжетів англійських народних казок / Л.І. Тараненко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – № 1052. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – Харків. – 2013. – С. 163–171. 5. English Fairy Tales / Collected by Joseph Jacobs. – L. : David Nutt, 1890. – 158 p. 6. Kalyta A. Energetic approach to phonetic studies / Alla Kalyta // Book of Abstracts of the International Linguistics Conference in Lublin "Linguistics Beyond and Within" (14–15 November 2013; John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). – Lublin. – 2013. – P. 54–56.